

УДК 343.326

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З ТЕРОРИСТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ФРАНЦІЇ

Шульженко О.В., Побережний Д.В.

CRIMINAL LIABILITY FOR CRIMES RELATED TO TERRORIST ACTIVITIES UNDER FRENCH LAW

Shulzhenko O., Poberezhnyi D.

У статті аналізуються норми кримінального законодавства Франції щодо боротьби з терористичними злочинами, констатуються спільні та відмінні риси нормативного урегулювання тероризму, вивчаються наявні проблеми та шляхи їх розв'язання. Висловлюється авторська точка зору щодо доцільності імплементації деяких положень зарубіжного законодавства у національне кримінальне законодавство.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, тероризм, злочини, що пов'язані з терористичною діяльністю, терористичні злочини у Франції.

Вступ. Міжнародний тероризм – це явище, що не має географічних кордонів і становить небезпеку не лише для окремих країн, а й ставить під сумнів стійкість міжнародного правопорядку і його спроможність протистояти викликам з боку міжнародних терористичних організацій і квазідержавних утворень, які претендують на самостійну роль у системі міжнародних відносин [1, с. 5].

Постановка проблеми. Тероризм є глобальною проблемою, що належить до найважливіших проблем сучасного світу, і становить загрозу для безпеки як окремих держав, так і міжнародної спільноти загалом. Важливе значення має правова протидія тероризму, в зв'язку з чим є необхідним вивчення і аналіз зарубіжного досвіду в нормативному регулюванні питань його криміналізації. Оскільки в основі французького кримінального законодавства, що має багатовікову історію розвитку,

лежить класичний юридичний світогляд, який сформувався в XIX столітті, і так як українське кримінальне право характеризується близькістю основних принципів та інститутів, спільністю головних концептуальних ідей його реформування з дотриманням ідеї правової держави та захистом прав та свобод громадян, то вивчення досвіду Франції щодо кримінальної відповідальності за злочини, що пов'язані з тероризмом має важливе значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальнотеоретичним підґрунтям розгляду проблеми боротьби з тероризмом стали наукові розробки таких вчених, як: В. Ф. Антипенко, В. П. Ємельянов, Ю. А. Іванов, В. В. Крутов, В. А. Ліпкан, С. М. Мохончук, О. Т. Ніколаєнко, Л. В. Новікова, С. В. Печериця, М. В. Семикін тощо. Однак у роботах вказаних авторів відсутнє комплексне дослідження зарубіжного

досвіду боротьби з тероризмом та залишається безліч питань, які потребують ретельного вивчення.

Тому **метою статті** обрано вивчення досвіду законодавчої регламентації злочинів, що пов'язані з терористичною діяльністю за кримінальним законодавством Франції.

Результати досліджень. У сучасний період необхідною умовою успішного функціонування України як нової європейської держави є входження її у міжнародне співтовариство, що тягне за собою появу нових соціально-економічних, політичних та юридичних зобов'язань. Одним із таких зобов'язань є створення належної законодавчої бази, спрямованої на протидію тероризму, оскільки сучасний тероризм – це складне, багатовимірне та багаторівневе явище реальної дійсності, протидія якому потребує, у свою чергу, чіткого та несуперечливого антитерористичного законодавства. Це, безумовно, викликає необхідність відповідних наукових досліджень, спрямованих на удосконалення правових заходів протидії терористичним проявам, особливо кримінально-правових заходів, оскільки у прийнятих останнім часом міжнародних конвенціях, спрямованих на протидію тероризму, проявляється чітка тенденція до розширення кола діянь, які рекомендується піддати криміналізації у національних законодавствах [2, с. 4].

Особливо примітними є Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом від 27 січня 1977 року, Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників від 17 грудня 1979 року, Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму від 9 грудня 1999 року, Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 16 травня 2005 року, Додатковий протокол до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму, підписаний Україною 28 жовтня 2015 року.

Масштабні акти міжнародного тероризму змушують національні органи державної влади розробляти та вживати дієві заходи по боротьбі з тероризмом, пов'язані з внесенням змін до національного законодавства низки країн з відповідним обмеженням прав і свобод громадян [3, с. 461]. У зв'язку з цим у сфері правового забезпечення протидії тероризму в Україні зроблено чимало. Так, у Кримінальному кодексі України (далі – КК України), прийнятому 5 квітня 2001 року, у ст. 258 встановлена відповідальність за вчинення терористичного акту, а Законом України (далі – ЗУ) від 20 березня 2003 року №638-IV «Про боротьбу з тероризмом» передбачені основні організаційно-правові засоби протидії терористичним проявам. Після ратифікації Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму були прийняті закони України від 21 вересня 2006 року № 170-V та від 18 травня 2010 року №2258-VI, якими було доповнено КК України статтями 258¹ – 258⁵, що передбачають відповідальність за втягнення у вчинення терористичного акту (ст. 258¹ КК), публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 258² КК), створення терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258³ КК), сприяння вчиненню терористичного акту (ст. 258⁴ КК), фінансування тероризму (ст. 258⁵ КК). Водночас досконале ознайомлення з цими законодавчими новелами та аналіз публікацій, в яких започатковане розв'язання цієї проблеми, свідчать про те, що ці новели не відповідають повною мірою міжнародно-правовим документам, більш того, вони не тільки не усувають ті недоліки, які існували раніше в антитерористичному законодавстві, а й породили нові неузгодженості та протиріччя зазначених норм як між собою, так і з іншими кримінально-правовими нормами, а також із відповідними нормами, що містяться в ЗУ «Про боротьбу з тероризмом» та інших законах України, які

тією чи іншою мірою спрямовані на припинення терористичних проявів чи/та запобігання ним. У свою чергу, і деякі положення ЗУ «Про боротьбу з тероризмом» не відповідають чи основоположним канонам кримінального закону, чи тим положенням, які містяться в інших законодавчих актах, що передбачають відповідні норми про організаційно-правові, режимні, оперативно-розшукові, інженерно-технічні заходи забезпечення протидії терористичним загрозам. Тому особливості актуальності набувають дослідження, спрямовані на вдосконалення антитерористичного законодавства України [2, с. 4, 5].

Світовий досвід боротьби з тероризмом свідчить, що боротьба з цим негативним явищем лише на рівні однієї країни не має жодних перспектив. Тому перейдемо до дослідження зарубіжного досвіду. Зазначимо, що вперше у французькому законодавстві формування поняття «тероризм» було надано у законі «Про боротьбу з тероризмом та посяганням на державну безпеку» від 09 вересня 1986 р. № 86-1020 (далі – Закон), який встановлював умови кваліфікації за цей злочин. У цьому нормативному акті вказано, що тероризмом може вважатися злочин, вчинений одним виконавцем чи злочинною організацією, ціль якого у небезпечному порушенні громадського порядку шляхом залякування або терору [4, с. 122]. До прийняття цього закону протидія тероризму у Франції здійснювалася на основі законів, які застосовувались за вчинення інших кримінально караних діянь (проти життя, здоров'я, майна та ін.). Так до 1986 р. французьке кримінальне законодавство не розглядало тероризм як самостійний вид злочину. Притягнення до кримінальної відповідальності і покарання за найбільш тяжкі злочини, у тому числі й злочини, що пов'язані з терористичною діяльністю

здійснювалось з урахуванням положень Закону № 81-82 «Про посилення безпеки та свободи особистості» від 02 лютого 1981 р. і Закону № 83-466 «Про скасування та зміну деяких положень Закону № 81-82 і доповнення деяких положень Кримінального кодексу» від 10 червня 1983 р. Згідно з нормами цих законів, якщо суд в загальнокримінальних злочинах вбачав елементи тероризму, то міг, крім основного покарання, застосувати додаткові, такі як, позбавлення політичних, цивільних і сімейних справ.

Зазначимо, що із прийняттям Закону 1986 р., який був неоднозначно сприйнятий в суспільстві і серед юристів, правозахисники висловили критичні зауваження щодо спеціальних процедур розслідування терористичних злочинів і створення для цих цілей спеціальних органів [5, с. 9].

Надалі ідеї Закону були реалізовані у новому Кримінальному кодексі Франції 1992 (далі – КК), а якщо точніше – в книзі IV КК «Злочини проти нації, держави і громадського спокою», де розділ II «Про тероризм» містить два розділи, іменовані «Про терористичні акти» і «Особливі положення».

Поняття «терористичний акт» розкривається в ст. 421-1 КК в редакції закону №2012-351 від 12 березня 2012 р., де зазначається, що терористичними актами є, злочини, які умисно пов'язуються із будь-якою індивідуальною або колективною операцією, з метою порушити громадський порядок шляхом залякування чи терору. Особливістю законодавчої конструкції ст. 421-1 КК є те, що в ній відсутні об'єктивні ознаки терористичного акту, а лише перераховуються діяння, за які вже встановлена кримінальна відповідальність у інших книгах, розділах і окремих статтях КК або в інших законах.

У даний час до таких діянь відносяться:

1. Умисне посягання на життя, умисне посягання на недоторканність особистості, викрадення та незаконне позбавлення волі, також як і викрадення повітряного судна, корабля або будь-якого іншого транспортного засобу, визначені книгою II даного кодексу.

2. Крадіжки, вимагання, знищення, пошкодження та псування, також як злочинні діяння у сфері інформатики, визначені книгою III даного кодексу.

3. Злочинні діяння по справах про бойові групи та розформовані рухи, визначені ст. з 431-13 по 431-17, та злочинні діяння, визначені ст. 434-6 а ст. з 441-2 по 441-5.

4. Злочини у сфері зброї, вибухових речовин, ядерних речовин, визначених ст. 1333-13-6, 2339-2, 2339-14, 2339-16, 2341-1, 2341-4, 2341-5, 2342-57, 2342-62, 2353-4, п.1 ст. 2353-5 та ст. 2353-13 Кодексу оборони, також як ст. 317-4, 317-7, 317-8, за винятком зброї 6 категорії, Кодексу внутрішньої безпеки.

5. Приховування продукту одного із злочинних діянь, передбачених п. 1, п. 4 даної статті.

6. Злочини у сфері відмивання грошей, передбачені главою IV книги III даного кодексу.

7. Проступки, передбачені статтею 465-1 Фінансового кодексу [6, с. 194, 195].

Законом № 2004-204 від 09 березня 2004 р КК доповнений ст. 421-2, яка встановлює відповідальність за самостійне злочинне діяння – екологічний тероризм, що є актом тероризму, який пов'язується з будь-якою індивідуальною чи колективною операцією, метою якої є порушення громадського спокою шляхом залякування або терору, розповсюдження в атмосфері, у ґрунті, надрах, або водах, включаючи територіальні морські води, будь-якої речовини, здатної поставити у небезпеку людину чи тварину, чи навколишнє середовище.

Французький законодавець криміналізував також співучасть в терористичному акті (ст. 421-2-1 КК), законом № 96-647 від 22 липня 1996 р. актом тероризму є діяння щодо участі в організованому угрупованні або в угодах, метою яких є приготування, що характеризується одним чи декількома актами тероризму.

Зазначимо, що КК Франції містить також ряд статей, що передбачають звільнення від кримінальної відповідальності або скорочення строку покарань за терористичну діяльність особам, які допомагають правоохоронним органам у попередженні або в розкритті злочинів. Відповідно до ст. 422-1 КК, будь-яка особа, яка мала замах на вчинення терористичного акту, звільняється від покарання, якщо, повідомивши судові або адміністративні органи влади, вона запобігла вчиненню злочинного діяння та допомогла встановити, у випадку необхідності, інших винних. Існує положення, що регламентує відповідальність і співучасників, зокрема, у ст. 422-2 покарання у вигляді позбавлення волі, передбачене для виконавця або співучасника будь-якого терористичного акту, зменшується наполовину, якщо повідомивши адміністративні або судові органи влади, він дозволив зупинити злочинні дії або запобігти тому, щоб злочинне діяння спричинило смерть або хронічне захворювання людини та встановити, у випадку необхідності, інших винних. Якщо передбачене покарання є довічним ув'язненням, воно зменшується до двадцяти років ув'язнення [7, с. 311].

Висновок. Таким чином, антитерористичне законодавство Франції пройшло значний шлях свого розвитку, інтегруючись з іншими інститутами і нормами кримінального права на основі єдиних процесуальних гарантій законності. Французька модель криміналізації злочинів, що пов'язаних з терористичною діяльністю,

як і будь-яка інша, має свої переваги і недоліки. До переваг необхідно віднести чітко визначений перелік кримінально караних діянь, які при відповідних умовах можуть бути кваліфіковані як терористичні злочини. Однак, конкуруючи з загальнокримінальними злочинами, що визначені в ст. 421-1 КК, на нашу думку, терористичні акти тяжко кваліфікувати на практиці, оскільки не завжди піддається об'єктивній оцінці межа щодо направленості умислу. У той же час визначення тероризму в КК Франції може привести до помилкового, а часом і до усвідомленого посилення покарання за вчинення діяння, яке, по суті, терактом не є.

Проте, можемо зазначити, що досвід законотворчості Франції можливо використати під час удосконалення вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність за терористичну діяльність. Ефективне вирішення цього завдання можливе на підставі обґрунтованої концепції, що передбачає пріоритетні напрямки та найбільш прості шляхи та засоби її впровадження в діяльність правоохоронних органів України, а також перспективні наслідки запровадження зарубіжного досвіду.

Література:

1. Актуальні питання протидії тероризму у світі та в Україні: аналіт. доповідь / [Резнікова О.О., Місюра А.О., Дрьомов С.В., Войтовський К.С.]; за заг. ред. О.О. Резнікової. – К.: НІСД, 2017. – 60 с.
2. Ємельянов В. П. Антитерористичне законодавство: поняття, система, шляхи вдосконалення : монографія / В. П. Ємельянов. – Х. : Право, 2016. – 88 с.
3. Пчелинцев С. В. Ограничения прав и свобод граждан в условиях особых правовых режимов: методология, теория, практика : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01; 12.00.02 / Пчелинцев Сергей Владимирович. – М., 2006. – 545 с.
4. Галченко С. С. Понятие терроризма в уголовном праве Англии, США и стран

континентальной Европы // Уголовная политика: теория и практика. - № 1 (43), 2013. – С. 122-124

5. Меньших А. А. Законодательство о борьбе с терроризмом во Франции -гарантия государственной защиты прав личности : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2000. – 17 с.

6. Кримінальний кодекс Французької Республіки / під. ред. В. Л. Менчинського. – К.І. Мазуренко. – К.: ОВК, 2017. – 348 с.

7. Невідома Н.В. Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (15 грудня 2017 року). – Київ: Національна академія прокуратури України, 2017. – 430 с. – с. 308-311.

References:

1. Reznikova O.O., Misiura A.O., Dromov S.V., Voitovskyi K.Ye. (2017) Aktualni pytannia protydii teroryzmu u sviti ta v Ukraini: analit. dopovid /. – K.: NISD. – 60 s. [in Ukrainian].
2. Yemelianov V. P. (2016) Antyterorystychnе zakonodavstvo: poniattia, systema, shliakhy vdoskonalennia : *monohrafiia*. Pravo [in Ukrainian].
3. Pchelincev, S. V. (2006) Ogranichenija prav i svobod grazhdan v uslovijah osob'ih pravovih rezhimov: metodologija, teorija, praktika : *dis. dokt. jurid. nauk*. Moskva. [in Russian].
4. Galchenko S. S. Ponjatие terrorizma v ugolovnom prave Anglii, SShA i stran kontinental'noj Evropy // Ugolovnaja politika: teorija i praktika. - № 1 (43), 2013. – S. 122-124 [in Russian].
5. Men'shih A. A. Zakonodatel'stvo o bor'be s terrorizmom vo Francii -garantija gosudarstvennoj zashhity prav lichnosti : avtoref. dis. ... kand. jurid. nauk. – М., 2000. – 17 s. [in Russian].
6. Kryminalnyi kodeks Frantsuzkoi Respubliki (2017) / pid. red. V. L. Menchynskoho. – K.I. Mazurenko. – K.: OVK, 2017. – 348 s. [in Ukrainian].
7. Nevidoma N.V. (2017) Protydiiia terorystychnii diialnosti: mizhnarodnyi dosvid i yoho aktualnist dlia Ukrainy: materialy II Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii (15 hrudnia 2017 roku). – Kyiv: Natsionalna akademiia prokuratury Ukrainy [in Ukrainian].

Шульженко А.В., Побережний Д.В.
Уголовная ответственность за преступления, связанные с террористической деятельностью по законодательству Франции. – Статья.

В статье анализируются нормы уголовного законодательства Франции по борьбе с террористическими преступлениями, констатируются общие и отличительные черты нормативного урегулирования терроризма, изучаются имеющиеся проблемы и пути их решения. Высказывается авторская точка зрения о целесообразности имплементации некоторых положений зарубежного законодательства в национальное уголовное законодательство.

Ключевые слова: уголовная ответственность, терроризм, преступления, связанные с террористической деятельностью, террористические преступления во Франции.

Shulzhenko O., Poberezhnyi D. Criminal liability for crimes related to terrorist activities under French law. – Article.

The article analyzes the rules of French criminal law in relation to the fight against terrorist

crimes, identifies the common and distinctive features of the normative regulation of terrorism, and examines the existing problems and ways of their solution. The author's point of view regarding expediency of implementation of some provisions of foreign legislation in the national criminal law is expressed.

Key words: criminal responsibility, terrorism, crimes related to terrorist activity, terrorist crimes in France.

Авторська довідка:

Шульженко О.В. - к.ю.н., доцент кафедри правознавства Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, заступник керівника Луганської місцевої прокуратури № 2 Луганської області.

Побережний Д.В. - адвокат, обліковується у Раді адвокатів Луганської області.

Стаття надійшла до редакції 17.12.2017 р.

Рецензент: д.ю.н., професор Б.Г. Розовський.